

Inleiding

Wie of wat is God? Uit de ontelbare antwoorden die er door de eeuwen heen op deze vraag zijn gegeven leg ik u graag dat van de dertiende-eeuwse middeleeuwse mysticus, theoloog en filosoof Meister Eckhart voor. God, zo stelt hij, is een, is eenheid. En met deze term, zo haast de Meister zich te zeggen, wordt niet simpelweg bedoeld dat er maar één God is. Er wordt nog iets diepers aangeduid. Namelijk: dat Gods wezen eenheid is. Hij is dan ook iets heel anders dan de wereld die wij om ons heen zien, het rijk van de veelheid. Doordat God een is, verheft hij zich eindeloos boven de versplintering van de schepping waarin alle dingen tegenover elkaar bestaan. “Ik ben Jan en dus niet Piet. Doordat ik Jan ben sluit ik Piet uit.” Voor God gaat deze wijze van bestaan, als een ding ten opzichte van andere dingen, juist niet op.

Paradoxaal genoeg leidt deze eigenschap tot de conclusie dat God tegelijkertijd de schepping overstijgt én eindeloos nabij is. God sluit namelijk “de uitsluiting uit”. Net als in de wiskunde is min maal min hier plus. Op die manier is Hij volgens Eckhart de totale inclusie. Dit alles dragende wezen van God wordt door de Meister vereenzelvigd met de *caritas* of goddelijke liefde die niets uitsluit: “God is de ontkenning van het ontkennen eigen; Hij is één en ontkent al het andere, want er is niets buiten God.” In deze *caritas* wordt alles onbaatzuchtig gedragen.

Op die manier is Eckharts God een God van openheid en liefde, een perspectief dat alle perspectieven mogelijk maakt zonder met een van deze visies samen te vallen. De mens die Hem wil liefhebben dient zijn ziel dan ook zo open en leeg mogelijk te houden, zoals Eckhart in de volgende twee preekfragmenten stelt.

Tekst I Eckhart, Duitse preek 21 *Unus deus et pater omnium*

Paulus zegt: ‘Eén God.’ Eén is iets zuiverders dan goedheid en waarheid. Goedheid en waarheid zijn geen toevoeging bij het ene, alleen in gedachten worden zij daaraan toegevoegd; omdat het gedacht wordt, is het een toevoegsel. Eén voegt aan zichzelf niets toe, omdat Hij in zichzelf is, voordat Hij uitstroomt in Zoon en Heilige Geest. Daarom zei Hij: “Vriend, kom hoger op.” Een leermeester zegt: “Eén is een ontkenning van de ontkenning.” Zeg ik: “God is goed”, dan voeg ik iets toe. Eén is een ontkenning van de ontkenning en een loochening van de loochening. Wat betekent één? Eén is datgene waaraan niets kan worden toegevoegd. De ziel neemt de godheid op, zoals zij in zichzelf is gelouterd, zonder dat haar iets is toegevoegd, zonder dat haar iets is toegedacht. Eén is een ontkenning van het ontkennen. Alle schepselen zijn behept met een ontkenning: het ene schepsel ontkent dat het een ander is. Een engel ontkent dat hij een andere engel is. God is de ontkenning van het ontkennen eigen; Hij is één en ontkent al het andere, want er is niets buiten God.

Uit: *Meister Eckhart, Over god wil ik zwijgen II Preken*, C.O. Jellema (vert.), (2001) p. 191

Tekst II Eckhart, Duitse preek 31 *Renovamini spiritu*

Je moet God beminnen los van beminnelijkheid, dat wil zeggen: niet omdat Hij beminnelijk zou zijn, want God is onminnelijk, Hij is verheven boven elke liefde en beminnelijkheid. Hoe moet ik God dan liefhebben? – Je moet God ongeestelijk liefhebben, dat wil zeggen: jouw ziel moet ontgeestelijkt zijn en bevrijd van alle geestelijkheid; want zolang jouw ziel geestvormig is, bezit zij beelden; zolang zij beelden bezit, heeft zij dingen die bemiddelen; zolang zij zulke bemiddelaars heeft, heeft zij geen eenheid, noch eenparigheid; zolang zij geen eenparigheid bezit, heeft zij God niet op de juiste wijze lief; want ware liefde berust op eenparigheid. Daarom moet jouw ziel ongeestelijk zijn, van alle geest ontdaan, moet zij geestloos staan; want heb je God lief als God, als geest, als persoon en als beeld – dat alles moet weg! Hoe moet ik hem dan liefhebben? – Je moet Hem liefhebben zoals Hij is: een niet-god, een niet-geest, een niet-persoon, een niet-beeld, verder: zoals Hij is een puur, rein, louter Een, afgezonderd van alle tweeheid, en in dat Ene moeten wij eeuwig verzinken van iets tot niets.

Uit: *Meister Eckhart, Over god wil ik zwijgen II Preken*, C.O. Jellema (vert.), (2001) p. 281

Tekst III Paul Celan aan Ilana Shmueli, 21-10-1969

Mijn lieve Ilana, (...)

Ik zal jou bevragen en bevragen, met woorden en zonder woorden – bevrage jij ook, bevrage ook mij.

Jij probeert, zeg je, eenvoudig te zijn en weet met mij dat dit alles behalve eenvoudig is: ik weet dit net zo goed als jij en toch vindt dit zijn thuis in het Eenvoudige, dat al het vele en veelvuldige in zich opneemt – moet opnemen.

Jij moet daar niet bang voor zijn, je moet niet bang zijn voor jezelf en daarin om je heen kijken en leren dat een grote zekerheid jou draagt, iets – ik verander hier een woord van jezelf – groots. (...)

Jij weet het. Jij kent de kleine oneindigheden, ook die.

Ik zie jou, hoe jij je verwijdert in de nacht, ik zie jou binnengaan in deze nacht, en wens dat ik daar was, aan de andere kant, om jou op te nemen in het niet-te-zeggende.

Uit: *Paul Celan – Ilana Shmueli Briefwissel*, herausgegeben von Ilana Shmueli und Thomas Sparr (2004), p. 14 (Nederlandse vertaling M. Dijkstra)

Uitleiding

Tussen ons en de woorden van Meister Eckhart gapen meerdere kloven. Die van de tijd, de taal, de cultuur... En hoewel bepaalde passages uit zijn werk, die we door deze barrières misschien niet eens tot in alle finesses kunnen doorgronden, ons wellicht direct aanspreken en

ontroeren kan het geen kwaad om een goede gids uit onze eigen tijd te consulteren. Iemand die de toch zo op het hogere gerichte middeleeuwse mystiek enigszins naar de aarde brengt en op die manier met ons leven verbindt. Zo iemand is de Duitstalige Jood Paul Celan, overlevende van de Holocaust en een van de grootste Europese dichters uit de tweede helft van de vorige eeuw. Aan het eind van zijn door zelfmoord dramatisch beëindigde leven las hij het werk van Meister Eckhart intensief en putte hier veel troost uit. Net zoals, overigens, de grote Amerikaanse schilder Mark Rothko en onze eigen taalvirtuoos Hans Favery, om maar eens twee andere artistieke zielen te noemen.

In de laatste grote liefde die Celan beleefde, die met zijn hervonden jeugd vriendin Ilana Shmueli, komt ook zijn diepe verbondenheid met het denken van de Meister tot uitdrukking. Bijvoorbeeld in de door ons zojuist beluisterde brief, waarin hij Ilana troost in haar worsteling om eenvoudig te zijn; voor hen beide de grote opgave van het leven. Een wellicht eenzame strijd om zuiverheid en authenticiteit, ja, maar toch gedragen door wat Celan “het Eenvoudige” noemt, dat alle veelheid in zich opneemt en zelfs krachtens zijn wezen in zich op *moet* nemen. In deze woorden resoneert die ene grond van de godheid waarover Meister Eckhart spreekt. Onze obsessies, illusies, angsten, vooroordelen, fixaties... Vanuit het door Celan in taal gevangen perspectief van het Eenvoudige mag alles wat ons opsluit er zijn én is er wonderlijk genoeg doorzicht mogelijk, namelijk als we niet wegrennen: “Jij moet daar niet bang voor zijn, je moet niet bang zijn voor jezelf en daarin om je heen kijken en leren dat een grote zekerheid jou draagt.”

Een zekerheid die later tijdens een bezoek van Ilana Shmueli aan Celan in Parijs door hen gezamenlijk wordt ontdekt, bestendigt en verdiept. Zo schrijft de dichter in een van zijn laatste bundels: “Zeg dat Jeruzalem i s, // zeg het alsof ik/ dat wit van je was, / alsof jij dat/ van mij was, // alsof wij zonder ons wij konden zijn, (...)” Wit, de tint die alle kleuren bevat, opnieuw een symbool voor de eenheid die alles draagt. Wie vanuit dit wit de wereld, het andere of de ander kan ontmoeten, raakt aan een dimensie waarin de tijd zich even verwijdt tot oneindigheid in een liefde voorbij elk beeld. Althans, dat suggereert de dichter. In de geest van de Meister wil ik hier aan toevoegen: dat wij deze kleine oneindigheden van geborgenheid mogen smaken, daartoe helpe ons God! Amen.